

Ryskt anfallshot mot Roslagen

Den 5 april 1808 var det mycket folk samlat i Grisslehamn. Budkavlen hade gått i Häverö, Singö och Väddö socknar. Överstelöjtnant Berndt Wilhelm Fock läste upp den nådiga befallning han fått av kung Gustaf IV Adolf den 2 april. En kustbevakning skulle upprättas vid roslagskusten var budskapet. Landshövdingen i Stockholms län, kyrkoherdarna i Häverö och Väddö pastorat var närvarande för att ge moraliskt stöd.

Krigsläget var inte alls bra. Ryssarna hade passerat östgränsen den 21 februari. Armén i Finland retirerade. Den 22 mars intog ryssarna Åbo. Förtrupper började omedelbart pröva isarna. De var starka. Tsar Alexander lekte med tanken att anfälla egentliga Sverige och Stockholm från Åland. Den 31 mars nådde en bataljon fasta Åland. Redan den 1 april hade en kosackpatrull ridit hela vägen till Eckerö och Signilsskär, bränt ned stationen i den optiska telegrafkedjan så att Stockholm inte längre kunde få snabba nyheter från Finland. Fock rapporterade till kungen att allmogen *genast* biföll förslaget att bilda ett lantvärn med namnet Grisslehamns skärgårdsbataljon under hans ledning. Fock överdrev nog inte. Bönderna var lätta att övertyga.

Rysskräcken var stor. En rysk mordbrännarflotta med bas på det ockuperade Åland hade 1719 bränt nästan alla hemman i socknarna. I ryska kriget 1741-43 ockuperades Åland igen. Då finns rysskräcken dokumenterad. Prästen på Singö åtalades för mässfall. Singöborna försvarade honom och intygade att många hade lämnat ön vid rykten om att ryska fartyg siktats. Kyrkoherden i Harg skrev i en krönika att ”stora eldar och rökar” siktats på Singö precis som år 1719. Därför flyttade hargborna ”sin egendom upp i skogar och torp”. Senare visade det sig bara ha varit fråga om fredlig svedjebränning. En söndagsnatt, när kanondundret från Åland ”lät som värst”, grävde kyrkoherden ned kyrksilvret i botten på två nygrävda gravar, som dagen efter skottades igen efter jordfästningarna.

Krigstjänst nära hemmet var också ett bra alternativ. Alla ogifta vapenföra ynglingar i åldern 18-25 år kunde skrivas ut i lantvärnet och sändas iväg från hemorten. Inkvartering i kaserner eller andra fältläger innebar mycket stora risker för att drabbas av de dödliga sjukdomar som härjade där. Tjänstgöring i hemorten innebar att ynglingar i socknarnas kusttrakter kunde bo hemma och under ledig tid delta i jordbruksarbete och fiske.

Sammanlagt antecknades 669 man och 102 gevär – mer än en sjättedel av socknarnas totala befolkning! Några karlar var för gamla och några muskedunder klart olämpliga. Bönderna begärde att få vapen och ammunition och välkomnade de officerare som var kommenderade att exercera manskapet till inkvartering i byarna. Däremot ansåg de sig vara alltför fattiga för att kunna ge dem mat och annan försörjning.

Den 5 maj rapporterade Fock att hela bataljonen var stridsduglig och att man övat att inta sina poster där faran var som störst. Redan nästa dag minskade landstigningshotet. Budkavlen gick då nattetid från by till by på Åland. Bönder, torpare, hantverkare och fiskare tog till alla de vapen som fanns att tillgå och anföll ryssarna som var glest spridda i poster över hela Åland. Den ene ledaren för folkuppbådet var av en pastorsadjunkt, Henrik Johan Gummerus. En vecka senare var de ryska soldater som inte hann fly tillfångatagna och transporterade till Sverige. Bevakningen av roslagskusten togs därefter över av svenska flottan. Grisslehamns skärgårdsbataljon hemförlovades. Överstelöjtnant Fock blev i stället befälhavare för Ålands lantvärn. Trupper från Sverige fördes över till Åland för att göra landstigningsförsök på finska fastlandet.

Stridsvilja, mod och moral; det var inte innehållet i huvudnyheten som spreds i riket dessa dagar. Tvärtom. Den 3 maj hade den väldiga fästningen Sveaborg med välfyllda förråd kapitulerat utan strid och överlämnat artilleri och ett stort antal krigsfartyg till ryssarna, allt i helt oskadat skick. I krigets sista år, mars 1809, invaderade ryssarna Åland på nytt. Denna gång mobiliserades inte Grisslehamns skärgårdsbataljon. Resterna av den svenska armén som retirerat från Åland - många var mycket sjuka - inkvarterades sjuka och friska om varann i socknarna Häverö, Singö och Vaddö som försvar. De var tillsammans många fler än socknarnas totala befolkning. Det blev en svår tid.

Yngve Andersson